

**OD DŹWIĘKU
DO CISZY**

**TADEUSZ
BANOWSKI**

**Program nauczania
historii muzyki dla szkoły ponadpodstawowej**

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Zbigniew Wiertel
Recenzja merytoryczna – Dorota Pękacka
Ignacy Ołów
dr Beata Rola
Jadwiga Iwanowska

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU	5
II. CELE KSZTAŁCENIA, CELE WYCHOWAWCZE	7
III. TREŚCI NAUCZANIA	11
IV. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW	24
V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW	25
VI. PROPOZYCJE OCENY POSTĘPÓW UCZNIĄ	36
VII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU	38
Bibliografia	40

I. WSTĘP. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program nauczania historii muzyki do kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum w **zakresie rozszerzonym**, przeznaczony jest dla szkół, które mają ten przedmiot w swojej ofercie i jest zgodny z podstawą programową kształcenia ogólnego (Dz.U. z 2018 r., poz. 467). Opracowany został na **256 godzin** i, zgodnie z wytycznymi (Dz.U. z dnia 31.03.2017 r., poz. 703), jego realizacja może się rozpocząć w klasie I, II lub III.

Program przeznaczony jest dla konkretnej grupy uczniów zainteresowanych teorią i dziejami muzyki, pasjonatów chcących poszerzyć swoje zainteresowania muzyczne oraz przystąpić do egzaminu maturalnego z historii muzyki. Podczas tworzenia wzięto pod uwagę *Mapę drogową UNESCO dla edukacji artystycznej z 2006 r.* (http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Mapa_Drogowa.pdf).

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkole ponadpodstawowej dla czteroletniego liceum i pięcioletniego technikum zakłada uzyskanie i doskonalenie wiedzy oraz kwalifikacje zawodowe służące uczeniu się przez całe życie i wyznacza służące temu cele:

- 1) *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności,*
- 2) *doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;*
- 3) *rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin,*
- 4) *zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej,*
- 5) *łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobraźeniowo-twórczymi,*
- 6) *rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej,*
- 7) *rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie,*
- 8) *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.*

W programie zostały uwzględnione potrzeby nauczyciela, wspomagające go w planowaniu procesu dydaktycznego oraz zaproponowano układ treści spójny z podstawą programową, uwzględniając specjalne potrzeby edukacyjne uczniów,

metody, techniki, formy pracy, także aktywizujące, sposób oceniania oraz zestaw przykładowych scenariuszy lekcji. Zawiera także propozycje sposobów diagnozowania osiągnięć uczniów, które pomogą rozwinąć warsztat metodyczny nauczyciela oraz zalecenia dla szkoły w zakresie warunków, jakie powinna stworzyć. W tworzeniu programu skorzystano z koncepcji Czesława Kupisiewicza, Zoltána Kodály'a, klasyfikacji celów nauczania autorstwa Benjamina Blooma, *Inteligencji wielorakich* Howarda Gardnera oraz założeń neurodydaktyki. Zawiera szczegółowe cele kształcenia i wychowania, układ treści nauczania, sposoby osiągnięcia celów z uwzględnieniem przydziału godzin, korelacji międzyprzedmiotowej, opisu metod i form pracy, stosowanych narzędzi i środków dydaktycznych oraz propozycję sposobu oceniania. Zamieszczono także informacje o ewaluacji programu i wskazano narzędzia do jej wykonania.

II. CELE KSZTAŁCENIA, CELE WYCHOWAWCZE

Program nawiązuje do **koncepcji Czesława Kupisiewicza** (Cz. Kupisiewicz, 1984), który przyjmuje, że na treść kształcenia „składa się całokształt podstawowych wiadomości i umiejętności z dziedziny nauki, techniki, kultury, sztuki oraz praktyki społecznej, przewidziany do opanowania podczas ich pobytu w szkole”. Zgodnie z założeniami pedagoga podczas konstrukcji programu posłużono się regułami dydaktycznymi, korzystnie wpływającymi na realizację zasady trwałości wiedzy i umiejętności:

- „należy odpowiednio ukierunkować zainteresowania uczniów do nowego materiału i wytworzyć pozytywne motywy uczenia się,
- pod względem organizacyjnym i dydaktycznym trzeba tak przygotować zajęcia, aby zapewnić każdemu uczniowi aktywny udział,
- ćwiczenia mające na celu utrwalenie przerobionego uprzednio materiału należy stosować po sprawdzeniu, czy wszyscy uczniowie dobrze go zrozumieli,
- częstotliwość powtórzeń powinna być zgodna z krzywą zapominania, a więc największa bezpośrednio po zapoznaniu uczniów z nowym materiałem,
- przekazanie informacji należy łączyć w układy logiczne, a uczniów trzeba wdrażać do naukowej weryfikacji praw, zasad i reguł,
- należy stosować systematyczną kontrolę wyników nauczania i oceny pracy ucznia co wpływa korzystnie na trwałość wiedzy”¹.

Program opiera się także na elementach koncepcji **Zoltána Kodály**a, według której do poznania muzyki konieczna jest aktywna obserwacja jej żywej odmiany, od przyswajania wiadomości teoretycznych, po praktyczne zastosowanie poznanej i opanowanej wiedzy o muzyce. Autor koncepcji uważał, że do odtwarzanej muzyki należy dodawać komentarze dotyczące epoki, stylu czy treści utworu, aby słuchaniu towarzyszyły nie tylko wrażenia słuchowe, ale przede wszystkim treści, które należało odnaleźć w słyszonym fragmencie. Takie rozwiązanie oparte jest na wrażliwości muzycznej i może przyczynić się do sukcesu edukacyjnego, opartego na zaangażowaniu.

Cele kształcenia – wymagania ogólne do historii muzyki podzielone zostały w programie zgodnie z zapisami podstawy programowej na trzy główne zakresy:
I Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.
 1. *Poznanie muzyki w ujęciu historycznym od zarania dziejów, przez starożytność, średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm do muzyki XX wieku i współczesności.*

¹ Cz. Kupisiewicz, *Podstawy...*, op. cit., s. 145–146.

2. *Postrzeganie muzyki w kontekście kultury poszczególnych epok, kształtujących ją zjawisk społecznych i wydarzeń historycznych oraz powiązanej z nimi estetyki.*

II Analiza i interpretacja dzieł muzycznych.

1. *Dokonywanie analizy percepcyjnej i opisu różnorodnych dzieł muzycznych reprezentatywnych dla poszczególnych epok pod względem estetycznym, formalnym, strukturalnym i stylistycznym oraz ich interpretacja wraz z uzasadnieniem.*
2. *Ukazywanie zmienności wybranych form muzycznych w kontekście ich rozwoju i przeobrażeń w poszczególnych epokach. Współczesne inspiracje muzyką artystyczną na przestrzeni wieków.*

III Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną.

Stymulowanie umiejętności krytyczno-refleksyjnego myślenia o muzyce na różnych poziomach percepcji muzycznej, w odmiennych jej zakresach (bliższa – dalsza), wymiarach (kulturowym, etnicznym, użytkowym i in.), kontekstach (społecznym, humanistycznym, religijnym i in.) i biegunach (kultura wysoka versus masowa).

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania sporządzono zgodnie z wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania na poziomie rozszerzonym i przyjęto wskazówki **Blooma**, co pomaga w ich sprawdzalności i formułowaniu postaw ucznia oraz umożliwia samokontrolę pracy nauczyciela. Nadrzędna rola w opracowaniu celów szczegółowych została przypisana słuchaniu i właściwemu odbiorowi utworów muzycznych, wypowiedzianiu się w formie ustnej i pisemnej na temat twórczości kompozytorów, gatunków, form muzycznych, stylów, ośrodków muzycznych, ich powiązań z innymi naukami. W szczegółowych celach kształcenia znajdują się również odniesienia do ćwiczenia umiejętności rozpoznawania zapisów nutowych, technik kompozytorskich, instrumentów, omawiania wpływów zewnętrznych na dzieje muzyki i inspiracji muzycznych, rozwoju form i gatunków z uwzględnieniem właściwej terminologii i pojęć muzycznych.

Cele kształcenia i wychowania zgodne są z wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania określonymi w podstawie programowej do muzyki dla liceum i technikum, ale zostały zgodnie z kategoriami **Blooma** podzielone na wiedzę i umiejętności oraz postawy, co zapewnia ich sprawdzalność poprzez obserwację i analizę postępów uczniów oraz umożliwi samokontrolę pracy nauczyciela. **Cele kształcenia** ujęte zostały w kategoriach wiedzy i umiejętności.

Wiedza (wiadomości). Uczeń:

- zna terminy i pojęcia będące tworzywem dzieła muzycznego,
- wymienia cechy epok, stylów, kierunków w dziejach muzyki,
- zna ramy czasowe i fazy rozwojowe poszczególnych epok, stylów i kierunków,
- zna biografie wybitnych kompozytorów z różnych epok,

- wymienia dzieła kompozytorów polskich i europejskich,
- wymienia techniki kompozytorskie charakterystyczne dla różnych stylów historycznych,
- zna instrumentarium typowe dla poszczególnych epok,
- wymienia gatunki i formy wokально-instrumentalne oraz instrumentalne,
- zna rodzaje notacji muzycznej i zapisu muzycznego,
- wymienia cechy stylistyczne charakterystyczne dla epoki, stylu, kierunku, szkoły kompozytorskiej,
- zna techniki kompozytorskie charakterystyczne dla różnych stylów historycznych,
- zna teoretyków różnych epok.

Umiejętności. Uczeń:

- wyjaśnia i stosuje terminy oraz pojęcia określające elementy muzyki i ich rodzaje,
- określa genezę, przeobrażenia, wpływy, podobieństwa i różnice w elementach dzieła, technikach kompozytorskich, gatunkach i formach muzycznych oraz twórczości kompozytorów i cechach stylów,
- wskazuje związek gatunków i form muzycznych oraz literackich antycznej Grecji,
- charakteryzuje instrumenty oraz muzyczne formy wokalne, wokально-instrumentalne i instrumentalne w antycznej Grecji,
- rozpoznaje cechy twórczości kompozytorów polskich i europejskich w kontekście epoki, stylu, kierunku, szkoły artystycznej,
- przyporządkowuje techniki kompozytorskie poszczególnym epokom, stylom, szkołom i kompozytorom,
- określa różne funkcje muzyki na podstawie wysłuchanych utworów,
- potrafi wskazać w pracy związki kultury muzycznej z kulturą epoki i innymi dziedzinami sztuki (np. literaturą, malarstwem, filmem),
- wskazuje elementy dzieła muzycznego (motyw, fraza, temat, ekspozycja, kadencja, koda, aria, recytatyw),
- określa rodzaje faktury w utworze muzycznym,
- prezentuje cechy stylu, szkoły, gatunku na podstawie wysłuchanego utworu muzycznego,
- stosuje terminologię muzyczną do omówienia cech charakterystycznych wysłuchanego utworu,
- określa wpływ muzyki klasycznej na muzykę rozrywkową.

W programie cele wychowawcze obejmują głównie kształtowanie poczucia odpowiedzialności i szacunku dla wytworów muzyki zaliczanych do dziedzictwa kulturowego, własnej pracy z uwzględnieniem prawnego uwarunkowania korzystania z dorobku innych, prawa cytatu, własnej godności intelektualnej, szacunku do człowieka, tolerancji i odpowiedzialności oraz odpowiedzialności za treść i formę własnych działań twórczych.

Cele wychowawcze (postawy). Uczeń:

- wykazuje się postawą szacunku dla kultury polskiej i europejskiej,
- wzbogaca swoją osobowość poprzez kontakt z muzyką,
- kształtuje postawy otwartości na sztukę najnowszą,
- rozwija potrzebę obcowania z dziełami muzyki i korzystania z dóbr kultury,
- kształci umiejętność wartościowania zjawisk artystycznych pod względem treści i zastosowanych środków artystycznego wyrazu,
- dostrzega wartość tradycji i odrębność kulturową w różnych okresach,
- organizuje i doskonali własny warsztat pracy,
- kształtuje wrażliwość na piękno muzyki,
- rozwija odpowiedzialność za efekty pracy,
- ma świadomość potrzeby samopoznania i samokształcenia,
- rozwija postawę wartościującą i umiejętność formułowania sądów, opinii i ocen w oparciu o własne kryteria wartości.

Kształtowaniu tych celów sprzyja model nauczyciela, który aktywnie współpracuje z innymi, dla swoich podopiecznych jest przewodnikiem i doradcą. Swoją postawą inspiruje do podejmowania aktywności i mierzenia się z kolejnymi wyzwaniami, a zgodnie z założeniami neurodydaktyki o wykorzystaniu mocnych stron w uczeniu się, zaciekawia go, daje impuls do twórczej pracy.

III. TREŚCI NAUCZANIA

Podstawa programowa formułuje umiejętności zdobywane w procesie kształcenia przez ucznia liceum ogólnokształcącego i technikum. Są to:

- 1) *myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmujące interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia,*
- 2) *czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami,*
- 3) *umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych,*
- 4) *kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie,*
- 5) *umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni,*
- 6) *umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł,*
- 7) *nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania,*
- 8) *umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.*

Treści szczegółowe mają **układ liniowy** ze względu na chronologię dziejów, ale wzbogacone zostały o treści wprowadzające, nawiązujące do poprzednich etapów w muzyce. Historyczne ujęcie rozwoju muzyki w poszczególnych epokach jest połączone z analizą dzieł i tworzeniem wypowiedzi. Dlatego zagadnienia teoretyczne zostały uzupełnione o percepcję muzyki oraz jej analizę i formułowanie

wypowiedzi argumentacyjnej na temat jej powiązań, przemian i rozwoju. Ze względu na **segmentację** i jednolitą strukturę program oparty został więc na modelu **hermeneutyczno-krytycznym**.

Innowacja treści kształcenia polega na ich **rozwinięciu** o nieujęte w podstawie programowej **dzieje muzyki Mezopotamii** (babilońskiej), a także o wykaz znaczących dla poszczególnych epok i stylów kompozytorów – w propozycji programu pojawiają się polscy twórcy: **Mikołaj z Krakowa**, którego styl polifoniczny jest zbliżony do stylu, **Josquina des Prés** oraz **wybitnych** przedstawicieli XXI wieku: **Antoniego Szałowskiego, Włodzimierza Kotońskiego, Zygmunta Krauzego, Bogusława Schaeffera, Elżbietę Sikorę**. Rozbudowana również została lista kompozytorów europejskich o twórców nowatorskich i reprezentatywnych dla danej epoki, szkoły czy kierunku: **Giovanniego Gabriele'go** (najwybitniejszego przedstawiciela szkoły weneckiej i techniki wielochórowej), **Conrada Paumanna** (zapoczątkował rozwój niemieckiej muzyki organowej), **Ottavio Rinucciniego** (przedstawiciela szkoły weneckiej), **Giovanniego Battistę Pergolesiego** (przedstawiciela szkoły neapolitańskiej; twórcy opery buffa), **Alessandra Scarlattiego** (rozwinął formę recytatywu akompaniowanego, arii *da capo* i uwertury włoskiej), **Vincenza Belliniego** (jeden z najważniejszych przed Verdim twórca włoskiej opery romantycznej), **Georgesa Bizeta** (prekursora weryzmu), **Jacquesa Offenbacha** (jednego z najwybitniejszych reprezentantów XIX-wiecznej operetki francuskiej), **Albana Berga** (jednego z prekursorów muzyki atonalnej), **Antona Weberna** (jednego z głównych przedstawicieli wiedeńskiej szkoły dodekafonicznej i twórcy punktualizmu), **Paula Hindemitha** (uważanego w Niemczech za przywódcę młodego pokolenia awangardowych kompozytorów), **Dariusza Milhauda, Arthura Honeggera, Francisa Poulenca** (współzałożyciele Grupy Sześciu), **Benamina Brittena** (jednego z najwybitniejszych twórców muzyki brytyjskiej XX w.), **Alfreda Caselliego** (propagatora muzyki współczesnej we Włoszech), **Arama Chaczaturiana i Dymitra Kabalewskiego** (wybitnych kompozytorów rosyjskich XX w.), **Tristana Muraila** (jednego z twórców spektralizmu), **Alfreda Schnittke** (jednego z czołowych kompozytorów z generacji Szostakowicza), **Edgara Varese'a** (ojca muzyki elektronicznej), **Terry'ego Rileya, Arvo Pärta** (twórców muzyki minimalistycznej). Wyboru tego dokonano na podstawie wnikliwej lektury muzycznej. Rozbudowano także treści dotyczące obecności muzyki w kulturze popularnej.

Realizacja w zakresie rozszerzonym nie skupia się na określeniu minimum i maksimum programowego, a pozwala na wprowadzenie tzw. **trzonu wspólnego** (*core curriculum*). Hanna Komorowska (H. Komorowska, 2005) określa taką zasadę jako **pośredniego zagospodarowania programu**. Ma to pozytywne strony, gdyż w przypadku, kiedy uczeń sam wybiera przedmiot, który chce realizować w zakresie rozszerzonym, zastosowanie takiego rozwiązania daje możliwość rozwoju i pozwala na osiągnięcie pozytywnych wyników w nauce.

Kształtowaniu powyższych umiejętności i realizacji ogólnych celów służą wymagania szczegółowe podstawy programowej do historii muzyki:

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka

1. Muzyka w prehistorii. Uczeń:

- 1) wymienia i omawia hipotezy dotyczące powstania muzyki;
- 2) opisuje instrumenty prehistoryczne.

2. Starożytność (Egipt, Grecja, Rzym i in.). Uczeń:

- 1) wymienia i omawia funkcje muzyki (użytkowa, obrzędowa, rozrywkowa, wojskowa);
- 2) rozróżnia i charakteryzuje gatunki muzyczne związane z teatrem antycznym (hymn, oda);
- 3) wymienia i klasyfikuje starożytne instrumenty muzyczne (np. harfa, lira, kithara, aulos, fletnia Pana, sistrum, organy hydrauliczne, tuba, róg, trąbka i in.);
- 4) omawia miejsce muzyki w nauce i filozofii starożytnej (Pitagoras – teoria muzyki, Platon i Arystoteles – znaczenie muzyki w wychowaniu młodego pokolenia, wartości etyczno-moralne).

3. Średniowiecze. Uczeń:

- 1) charakteryzuje kulturę muzyczną wczesnego średniowiecza związaną z rozwojem chrześcijaństwa;
- 2) omawia chorał gregoriański:
 - a) powstanie,
 - b) związek z liturgią Kościoła rzymskiego (antyfonarz),
 - c) cechy,
 - d) notacja (neumy),
 - e) sposoby wykonania: *accentus* i *contentus*,
 - f) system modalny,
 - g) formy i gatunki z nim związane: hymn, psalm, antyfona, msza, dramat liturgiczny (*misterium*) i in.;
- 3) omawia początki wielogłosowości w muzyce kościelnej:
 - a) formy: *organum* i *discantus*,
 - b) teoretycy: Hucbald, Guido z Arezzo,
- c) szkoła Notre Dame i jej przedstawiciele: Leoninus i Perotinus;
- 4) omawia rozwój monodii epickiej i lirycznej (działalność trubadurów i truwerów);
- 5) charakteryzuje *ars antiqua* (muzyka menzuralna i jej notacja, szkoły klasztorne jako ośrodki kultury muzycznej) i *ars nova* (muzyka świecka, dworska, rozwój muzyki instrumentalnej);
- 6) omawia cechy wybranych form muzycznych (msza i jej stałe części, *organum*, motet, pieśń, rondo, ballada);

- 7) wymienia i klasyfikuje średniowieczne instrumenty muzyczne (np. szałamaja, fidel, kornet, krzywula, lira korbowa, rebek, psalterium);
- 8) zna kompozytorów i teoretyków średniowiecznych (Leoninus, Perotinus, Guido d'Arezzo, Philippe de Vitry, Guillaume de Machaut, Piotr z Grudziądza, Wincenty z Kielczy (Kielc), Mikołaj z Radomia);
- 9) wymienia zabytki polskiej i europejskiej muzyki średniowiecznej (Bogurodzica, Gaude Mater Polonia, Chwała Tobie, Gospodzinie i in.);
- 10) zna pojęcia: śpiew melizmatyczny (melizmaty), skale modalne, cantus firmus, neumy.

4. Renesans. Uczeń:

- 1) charakteryzuje muzykę renesansową, jej odniesienia do starożytnych ideałów i wartości;
- 2) wymienia formy muzyki wokalne i instrumentalnej;
- 3) omawia cechy wybranych form muzycznych (madrygał, pieśń, kanon);
- 4) klasyfikuje renesansowe instrumenty muzyczne (lutnia, flety, szpinet, klawikord, viola) oraz wymienia słynnych lutników (rody lutnicze);
- 5) zna kompozytorów renesansowych (Guillaume Dufay, Orlando di Lasso, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Wacław z Szamotuł, Mikołaj Gomółka, Marcin Leopolita, Mikołaj Zieleński i in.) i podaje przykłady ich twórczości;
- 6) charakteryzuje „Złoty wiek muzyki polskiej”;
- 7) zna pojęcia: tabulatura, polifonia wokalna, a cappella, polichóralność, imitacja, kapela.

5. Barok. Uczeń:

- 1) charakteryzuje muzykę barokową w kontekście estetyki epoki, uwzględniając:
 - a) styl ornamentalny – nawiązanie do sztuk plastycznych i architektury,
 - b) działalność Cameraty florenckiej i narodziny opery,
 - c) szczyt rozwoju polifonii związany z twórczością Jana Sebastiana Bacha,
 - d) powstanie systemu dur-moll i basso continuo,
 - e) concerto – powszechne muzykowanie i związane z nim formy (concerto grosso, muzyka plenerowa);
- 2) omawia cechy wybranych form muzycznych (fuga, preludium, toccata, suita i partita, tańce: menuet, gawot; koncert, concerto grosso, sonata barokowa, uwertura, opera, oratorium, pasja, kantata);
- 3) wymienia i klasyfikuje barokowe instrumenty muzyczne (klawesyn, organy, skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, obój, waltornia, fortepian, flet poprzeczny);
- 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Claudio Monteverdi, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi, Arcangelo Corelli, klawesyniści francuscy: Jean Philippe Rameau, François Couperin);

- 5) omawia polską muzykę barokową i jej reprezentantów (Bartłomiej Pękiel, Adam Jarzębski, Marcin Mielczewski, Grzegorz Gerwazy Gorczycki);
- 6) zna pojęcia: system dur-moll, polifonia imitacyjna, bas cyfrowany (basso continuo), kontrapunkt, forma ewolucyjna, orkiestra barokowa, improwizacja, forma wariacyjna, ostinato, system równomiernie temperowany, bel canto.

6. Klasycyzm. Uczeń:

- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki:
 - a) okres przedklasyczny i jego reprezentantów (klawesyniści francuscy, Christoph Willibald Gluck, Luigi Boccherini),
 - b) szkoła mannheimska i jej wpływ na powstanie klasycyzmu,
 - c) opisuje styl gallant,
 - d) związki muzyki z kulturą mieszczańską,
 - e) muzyka salonowa,
 - f) rola teatrów jako ośrodków muzycznych,
 - g) twórczość i działalność klasyków wiedeńskich,
 - h) odmienność późnej twórczości Ludwiga van Beethovena jako prekursora romantyzmu,
 - i) zmiany w cyklu sonatowym dokonane przez Ludwiga van Beethovena i ich przykłady;
- 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
 - a) części cyklu sonatowego (w tym allegro sonatowe),
 - b) gatunki oparte na cyklu sonatowym: sonata klasyczna, symfonia, koncert solowy, kwartet smyczkowy,
 - c) wariacje,
 - d) rondo,
 - e) XVIII-wieczna muzyka rozrywkowa i jej formy: serenada, divertimento;
- 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty orkiestry symfonicznej, skład kwartetu smyczkowego i różnych zespołów kameralnych typowych dla epoki klasycyzmu;
- 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven);
- 5) omawia polską muzykę epoki klasycyzmu (pieśń patriotyczna, polonez, śpiewogra, wodewil) i jej reprezentantów (Maciej Kamieński, Jan Stefani, Michał Kleofas Ogiński, Józef Elsner, Karol Kurpiński);
- 6) zna pojęcia: styl galant, homofonia, klasycy wiedeńscy, elementy allegro sonatowego (dualizm tematyczny, ekspozycja, przetworzenie, reprzyza), kadencja wirtuozowska, elementy ronda (refren, kuplety).

7. Romantyzm. Uczeń:

- 1) charakteryzuje muzykę romantyczną w kontekście estetyki epoki:
 - a) rozumie związki muzyki Ludwiga van Beethovena z początkami romantyzmu,

- b) opisuje styl *brillant*,
 - c) wymienia charakterystyczne cechy romantyzmu [(uczuciowość, elementy narodowe i ludowe, wirtuozeria) (wirtuozi, np. Niccolò Paganini, Fryderyk Chopin, Ferenc Liszt, Henryk Wieniawski i in.)],
 - d) dostrzega wątki narodowe w muzyce,
 - e) omawia rozwój muzykowania domowego,
 - f) opisuje orkiestrę symfoniczną w romantyzmie (powiększenie składu, szczególnie u Hectora Berlioz'a i Gustava Mahlera, rola dyrygenta);
- 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
- a) wielkie (sonata, symfonia, opera, dramat muzyczny, poemat symfoniczny, koncert),
 - b) małe (liryka instrumentalna: pieśń bez słów, scherzo, nokturn, preludium, etiuda, bagatela, impromptu, moment musical, rapsodia, fantazja, ballada i in.), pieśń, rondo klasyczne a rondo romantyczne;
- 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty muzyczne charakterystyczne dla epoki romantyzmu: fortepian, pianino, gitara, harfa; instrumenty smyczkowe (skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas), instrumenty dęte: róg (waltornia), obój, flet, klarnet, saksofon; wymienia kompozytorów romantyzmu i charakteryzuje ich twórczość: Franz Schubert, Hector Berlioz, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Robert Schumann, Ferenc Liszt, Gioacchino Rossini, Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Giacomo Puccini i późny romantyzm: Johann Brahms, Piotr Czajkowski, Gustav Mahler;
- 4) omawia szkoły narodowe: niemiecka (Carl Maria von Weber i Richard Wagner), czeska (Bedřich Smetana i Antonín Dvořák), polska (Stanisław Moniuszko, Fryderyk Chopin i Zygmunt Noskowski), rosyjska (Potężna Gromadka, a w niej przede wszystkim: Modest Musorgski, Aleksander Borodin i Nikołaj Rimski-Korsakow), hiszpańska (Isaac Albéniz, Enrique Granados), francuska (César Franck), angielska (Edward Elgar, Ralph Vaughan Williams), w Skandynawii: norweska (Edvard-Grieg) i fińska (Jan Sibelius);
- 5) charakteryzuje polską muzykę romantyczną i jej reprezentantów (Fryderyk Chopin, Henryk Wieniawski, Stanisław Moniuszko, Ignacy Jan Paderewski, Władysław Żeleński, Zygmunt Noskowski);
- 6) zna pojęcia: kantylena, tempo rubato, transkrypcja fortepianowa, wirtuoz, uwertura koncertowa, muzyka programowa, leitmotiv, szkoła narodowa, instrumentacja.
8. Muzyka XX i XXI w. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki – wymienia i opisuje wybrane style i techniki muzyki XX i XXI w.: impresjonizm, ekspresjonizm, dodekafonia, serializm, punktualizm, neoklasycyzm, nawiązania do jazzu, folkloryzm, witalizm, aleatoryzm, sonoryzm, muzyka elektroakustyczna, improwizowana, multimedialna, performance;

- 2) wymienia środki wykonawcze muzyki XX i XXI w. i opisuje: fortepian preparowany, fale Martenota, organy Hammonda, syntezator (Mooga), zastosowanie taśmy magnetofonowej, instrumenty elektroakustyczne i elektroniczne;
- 3) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów: Claude Debussy, Maurice Ravel, Aleksander Skriabin, Arnold Schönberg, Siergiej Prokofiew, Igor Strawiński, Béla Bartók, Siergiej Rachmaninow, Dymitr Szostakowicz, Manuel de Falla, George Gershwin, John Cage, Olivier Messiaen, Pierre Boulez, Karheinz Stockhausen, Steve Reich, Gerard Grisey, Kaija Saariaho, Thomas Adès i in.;
- 4) omawia polską muzykę XX w. i jej twórców, dokonując klasyfikacji zgodnie ze stylami i kierunkami: Mieczysław Karłowicz, Karol Szymanowski, Grażyna Bacewicz, Witold Lutosławski, Andrzej Panufnik, Tadeusz Baird, Kazimierz Serocki, Wojciech Kilar, Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki, Eugeniusz Knapik, Aleksander Lasoń, Andrzej Krzanowski, Paweł Szymański, Hanna Kulenty, Paweł Mykietyn, Agata Zubel i in.;
- 5) zna pojęcia: skala całotonowa, atonalność, technika dwunastotonowa (dodekafonia), seria, polirytmia, polimetria, politonalność, klaster;
- 6) zna pojęcia: pokolenie 1933, pokolenie 1951/pokolenie Stalowej Woli, festiwal Warszawska Jesień, festiwal Młodzi Muzycy Młodemu Miastu w Stalowej Woli; potrafi wskazać kompozytorów polskich tworzących obecnie, korzystając z pomocy Internetu.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych. Uczeń:

- 1) zna podstawowe terminy i pojęcia właściwe dla opisu i zrozumienia wybranych dzieł muzycznych;
- 2) nazywa i porządkuje główne nurty, gatunki i style muzyczne, wskazuje formy wypowiedzi artystycznej spoza tradycyjnej klasyfikacji, uzasadniając swoją wypowiedź;
- 3) zna konteksty kulturowe i naukowe powstawania muzyki;
- 4) dokonuje analizy percepcyjnej, uwzględniając:
 - a) elementy muzyki,
 - b) podstawowe techniki kompozytorskie,
 - c) cechy stylów muzycznych,
 - d) strukturę gatunków i form muzycznych, ich zmiany i rozwój,
 - e) funkcje: np. religijna, społeczna, użytkowa, artystyczna i in.;
- 5) rozpoznaje cechy stylistyczne utworu reprezentującego określoną epokę muzyczną;
- 6) potrafi odnaleźć konotacje między dziełami dawnymi a obecnymi we współczesnej kulturze popularnej, np.:
 - a) śpiew gregoriański – zespół Gregorian,
 - b) H. Purcell Dydona i Eneasz (basso ostinato) – Elton John Sorry, Seems to be the Hardest word,
 - c) J. Pachelbel Kanon D-dur – Coolio C U When You Get There,

- d) J.S. Bach Preludium C-dur (DWK) – Ch. Gounod Ave Maria,
 e) J.S. Bach Aria na strunie G z III Suity Orkiestrowej G-dur – Procol Harum
 A Whiter Shade of Pale,
 f) Brahms III Symfonia F-dur – Carlos Santana Love of my Life,
 g) R. Wagner Tristan i Izolda (leitmotiv) – J. Williams Marsz Imperialny z sagi
 Gwiezdne wojny,
 h) S. Rachmaninow II część z II Koncertu fortepianowego c-moll op. 18 – Celine
 Dion All by Myself,
 i) S. Prokofiew Suita Porucznik Kije – Sting Russians.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń:

- 1) wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata itp.) i/lub pisemnej (np. esej, referat itp.) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię;
- 2) przybliży twórczość i działalność przedstawicieli różnych obszarów kultury muzycznej, np. dyrygent, leader zespołu, koncertmistrz, reżyser spektaklu muzyczno-teatralnego, kompozytor, wykonawca, wirtuoz, primadonna, primabalerina, performer, klezmer, muzykant, pieśniarz itp.;
- 3) interpretuje i odczytuje w kontekście dokonań epoki wybrane dzieła muzyczne;
- 4) formułuje logiczną wypowiedź na temat dzieł, form, gatunków, stylów, technik i twórców muzycznych, uwzględniając zależności między nimi w kontekście: genezy, przeobrażeń, porównań.

TREŚCI NAUCZANIA – ZAKRES TEMATYCZNY Z ODNIESIENIEM DO REALIZACJI PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Dział/epoka	Zakres tematyczny	Punkty PP
Prehistoria	1. U źródeł teorii – pochodzenie muzyki. Muzyka w prehistorii.	I.1.1); I.1.2); II.3); II.4); II.4) e)
Starożytność	Muzyka starożytnej Mezopotamii. Muzyka starożytnych cywilizacji azjatyckich. Psalm – starożytna forma muzyczna Izraela. Muzyka starożytnego Egiptu. Liryka i epika Starożytnej Grecji. Dramat antycznej Grecji. Instrumenty greckie. Spotkanie z filozofią i teorią muzyki. Użytkowy charakter muzyki w Starożytnym Rzymie. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.	I.2.1); I.2.2); I.2.3); I.2.4); II.1); II.2); II.3); II.4)a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); III.1); III.3); III.4).

Średniowiecze	<p>Średniowiecze – czy na pewno wieki ciemne? Charakterystyka epoki, związek z innymi dziedzinami sztuki. Monodia średniowieczna – chorał gregoriański. Początki wielogłosowości – organum i paryska. Szkoła Notre Dame. Działalność szkoły Notre Dame. Rozkwit polifonii organowej, rytmy i notacji modalnej w okresie <i>ars antiqua</i>. Przełomowy okres w rozwoju wielogłosowości w muzyce – <i>ars nova</i>. Średniowieczna muzyka świecka. Muzyka włoskiego trecenta. Muzyka polskiego średniowiecza. Między średniowieczem a renesansem – okres burgundzki. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.3.1); I.3.2)a); I.3.2) b); I.3.2) c); I.3.2) d); I.3.2) e); I.3.2) f); I.3.2) g); I.3.3); I.3.3) a); I.3.3) b); I.3.3) c); I.3.4); I.3.5); I.3.6); I.3.7); I.3.8); I.3.9); I.3.10); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); II.6) a); III.1); III.2); III.3); III.4)</p>
Renesans	<p>Charakterystyka epoki, podstawy teoretyczne muzyki renesansu. Działalność przedstawicieli szkoły flamandzkiej. Zaslugi renesansowej szkoły rzymskiej dla polifonii wokalne. Innowacyjność szkoły weneckiej. Protestantcki charakter renesansu niemieckiego. Renesansowa muzyka instrumentalna. Początki muzyki renesansowej w Polsce. Złoty Wiek w muzyce polskiego renesansu. Renesansowo-barokowe stylizacje Mikołaja Zielińskiego. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.4.1); I.4.2); I.4.3); I.4.4); I.4.5); I.4.6); I.4.7); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); III.1); III.3); III.4)</p>

Barok	<p>Cechy muzyki na tle kultury barokowej. Teoria muzyki barokowej. Pojęcie i geneza opery barokowej. Kształtowanie się opery we wczesnym baroku – Claudio Monteverdi. Rozwój opery barokowej we Włoszech. Opera francuska w okresie absolutyzmu. Cechy muzyki instrumentalnej baroku. Znaczenie Corellego dla instrumentalnej muzyki barokowej. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem. „Rudy Książd” – Antonio Vivaldi. Johann Sebastian Bach – geniusz baroku. Wielkie formy wokalne Jana Sebastiana Bacha – kantaty, oratoria, pasje, msze. Instrumentalna twórczość Bacha. Synteza stylu włoskiego i niemieckiego w twórczości Bacha – preludia, toccaty, fantazje, fugi. Zespoleń form w twórczości Bacha – formy cykliczne: suity, sonaty, koncerty. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem. Biografia wielkiego artysty. Twórczość operowa Händla. Monumentalne oratorium w twórczości Georga Friedricha Händla. Barok w Polsce – twórcy i ich dzieła. Pomiędzy barokiem a klasycyzmem – rokoko i szkoła mannheimska. Bogactwo nastrojów i ilustracyjność stylu Couperina. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.5.1) a); I.5.1) b); I.5.1) c); I.5.1) d); I.5.2); I.5.3); I.5.4); I.5.5); I.5.6); 6.1) a); 6.1) b); II.1); II.2); II.3); II.4) b); II.4)c); II.4) d); II.4) e); II.5); II.6) a); II.6) b); II.6) c); II.6) d); II.6) e); III.1); III.2); III.3); III.4)</p>
Klasycyzm	<p>Reforma opery. Znaczenie twórczości Christopha Willibalda Glucka. Środki kompozytorskie i wykonawcze epoki klasycyzmu. Instytucja kultury i funkcja społeczna muzyki klasycystycznej. Klasycystyczne zespoły instrumentalne – kwartet smyczkowy i orkiestra symfoniczna. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem. Klasyki wiedeńscy – Joseph Haydn. Klasyki wiedeńscy – Wolfgang Amadeus Mozart. Klasyki wiedeńscy – Ludwig van Beethoven – prekursor romantyzmu. Polska muzyka klasycystyczna i jej przedstawiciele. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.6.1) c); I.6.1) d); I.6.1) f); I.6.1) g); I.6.1) i); I.6.2) a); I.6.2) b); I.6.2) c); I.6.2) d); I.6.2) e); I.6.3); I.6.4); I.6.5); I.6.6); I.7.1) a); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); III.1); III.2); III.3); III.4)</p>

Romantyzm	<p>Geneza powstania szkół narodowych. Niemiecka szkoła narodowa – Carl Maria von Weber i Richard Wagner. Czeska szkoła narodowa – Bedřich Smetana i Antonín Dvořák. Polska szkoła narodowa – Stanisław Moniuszko, Fryderyk Chopin i Zygmunt Noskowski. Rosyjska szkoła narodowa – Potężna Gromadka: Modest Musorgski, Aleksander Borodin i Nikołaj Rimski-Korsakow. Hiszpańska szkoła narodowa – Isaac Albéniz, Enrique Granados. Francuska szkoła narodowa – César Franck. Angielska szkoła narodowa – Edward Elgar, Ralph Vaughan Williams. Skandynawskie szkoły narodowe – norweska (Edvard-Grieg) i fińska (Jan Sibelius). Analiza dzieła muzycznego. Sprawdź z wiedzy i umiejętności z omówieniem. Ucieleśnienie romantyzmu – Fryderyk Chopin. Romantyczni wirtuozi muzyki fortepianowej i skrzypcowej. Instrumentalne formy romantyczne. Kameraliści i symfonicy muzyki romantycznej. Liryka wokalna i pieśń romantyczna. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdź z wiedzy i umiejętności z omówieniem. Mistrzowie opery romantycznej. Polska opera narodowa – Stanisław Moniuszko. Rozkwit francuskiej operetki – Jacques Offenbach. Dramat muzyczny Richarda Wagnera. Religijne formy muzyczne w okresie romantyzmu – Felix Mendelssohn-Bartholdy. Balet i formy taneczne epoki romantyzmu – Piotr Czajkowski. Monumentalne dzieła Hectora Berlioz i Gustava Mahlera. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdź z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.7.1) b); I.7.1) c); I.7.1) d); I.7.1) e); I.7.1) f); I.7.2) a); I.7.2) b); I.7.3); I.7.4); I.7.5); I.6); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) d); II.4) e); II.5); II.6) f); II.6) g); III.1); III.2); III.3); III.4)</p>
Przełom XIX i XX w.	<p>Sytuacja w muzyce na przełomie wieków. Impresjonizm muzyczny – geneza i związek ze sztuką. Impresjonizm – Claude Debussy. Impresjonizm – Maurice Ravel. Młoda Polska. Twórczość Mieczysława Karłowicza. Młoda Polska. Twórczość Karola Szymanowskiego. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdź z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.8.1); I.8.3); I.8.4); I.8.5); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); III.1); III.3); III.4)</p>

Muzyka współczesna	<p>Ekspresjonizm w muzyce. Postawa naturalistyczna twórców szkoły wiedeńskiej – Aleksander Skriabin, Arnold Schönberg.</p> <p>Opozycyjność wobec impresjonizmu – witalizm (Siergiej Prokofiew, Igor Strawiński, Béla Bartók).</p> <p>Znaczenie dodekafonii dla awangardy muzyki XX w. i rozwoju nowych kierunków i technik kompozytorskich (serializm i punktualizm).</p> <p>Analiza dzieła muzycznego.</p> <p>Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p> <p>Powrót do tradycji w muzyce – neoklasycyzm (Igor Strawiński, Béla Bartók, Dymitr Szostakowicz, Siergiej Prokofiew).</p> <p>Inspiracje w twórczości Igora Strawińskiego.</p> <p>Impresjonista i neoklasyk – Manuel de Falla.</p> <p>Liryzm i wyrafinowanie harmoniczne w dziełach Prokofiewa jako wyznaczniki stylu neoklasycznego.</p> <p>Neoklasyczna prostota, barokowa motywiczność i folklor w dziełach Bartoka.</p> <p>Neoklasycyzm niemiecki – Nowa Rzeczowość.</p> <p>Neoklasycyzm we Francji – Grupa Sześciu.</p> <p>Klasyczne gatunki w twórczości Benjamin Brittena (Anglia).</p> <p>Nawiązania do Bacha, Vivaldiego i Scarlattiego u Alfredo Casella (Włochy).</p> <p>Kultywowanie tradycji narodowych – neoklasycyzm w Związku Radzieckim (Aram Chaczaturian i Dymitr Kabalewski, Alfred Schnittke).</p> <p>Analiza dzieła muzycznego.</p> <p>Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p> <p>Sytuacja i warunki rozwoju muzyki po II wojnie światowej.</p> <p>Swoboda aleatoryzmu.</p> <p>Muzyka konkretna i jej źródła.</p> <p>Performance – działanie artystyczne.</p> <p>Znaczenie brzmienia i dźwięku w muzyce spektralnej.</p> <p>Technologia cyfrowa a muzyka elektroniczna.</p> <p>Zasada komponowania według systemu mikrotonowego.</p> <p>Mieszanie stylów i muzyczne cytaty – polistylistyka.</p> <p>Przejrzystość i struktura minimalizmu.</p> <p>Synteza muzyki klasycznej i jazzu – George Gershwin.</p> <p>Ostatni romantyk – Siergiej Rachmaninow.</p> <p>Analiza dzieła muzycznego.</p> <p>Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.8.1); I.8.2); I.8.3); I.8.5); II.1); II.2); II.3); II.4) a); II.4) b); II.4) c); II.4) d); II.4) e); II.5); II.6) h); II.6) i); III.1); III.3); III.4)</p>
--------------------	---	--

<p>Polscy twórcy współcześni</p>	<p>Ewolucja stylu Grażyny Bacewicz. „Klasyk współczesności” – Witold Lutosławski. „Ostatni polski romantyk” – Tadeusz Baird. Od muzyki góralskiej do komputerowej – Włodzimierz Kotoński. Muzyk – eksperymentator, Kazimierz Serocki. Wszechstronność, uniwersalizm i kreatywność – Krzysztof Penderecki. Kompozycje, które pozwoliły odzyskać dobre imię – twórczość Andrzeja Panufnika. Trzy etapy twórczości Wojciecha Kilara. Wielkość muzyka przeplatana prostotą – Henryk Mikołaj Górecki. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem. Symbioza przeciwieństw w twórczości Krzysztofa Knittela. Wszechstronny talent Bogusława Schaeffera. Trzy różne postawy kompozytorskie w działaniach przedstawicieli Pokolenia '51. „Turbulencje harmoniczne” – o muzyce Hanny Kulenty. „Tworzenie nowego kontekstu z elementów języka tradycji” – Paweł Szymański. Droga do sukcesów Elżbiety Sikory. Żywioł i wyrazistość. Paweł Mykietyn – geniusz młodego pokolenia. Zaskakujący temperament Agaty Zubeł. Analiza dzieła muzycznego. Sprawdzian z wiedzy i umiejętności z omówieniem.</p>	<p>I.8.1); I.8.4); I.8.5); I.8.6); II.1); II.2); II.3); II.4).a); II.4).b); II.4).c); II.4).d); II.4).e); II.5); III.1); III.3); III.4)</p>
<p>Muzyka we współczesnej kulturze</p>	<p>Muzyka klasyczna tłem dla obrazu, reklamy, gier. Funkcjonowanie teatru operowego. Polskie festiwale muzyczne. Współczesne zespoły muzyczne. Analiza wybranych dzieł muzycznych (wybrane utwory z dziejów muzyki).</p>	<p>I.8.6); II.1); III.1); III.2)</p>

IV. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

W trakcie realizacji treści nauczania uczeń uzyska szczegółową wiedzę o dziejach muzyki w perspektywie historycznej, formach muzycznych różnych epok i stylach kompozytorskich. Będzie zorientowany w reprezentatywnej literaturze muzycznej. Będzie potrafił dokonywać analizy dzieł muzycznych, określać ich elementy konstrukcyjne i wskazywać zachodzące między nimi związki. Uczeń posiada szeroki warsztat i zakres pojęciowy. Rozwinięta umiejętność dostrzegania dzieł w kontekście kulturowym przyczyni się do odnajdywania związków muzyki z malarstwem, literaturą, historią, religią, mitologią.

Szczególnym osiągnięciem będzie wartościowanie oraz zaangażowanie w samodzielny poszukiwaniu wiedzy i korzystaniu z nowoczesnych źródeł informacji. Uzyskana wiedza i umiejętności pozwolą osiągnąć sukces podczas egzaminu maturalnego z historii muzyki i podjąć naukę na studiach wyższych.

Absolwent szkoły, w której realizowany będzie przedmiot historia muzyki, to człowiek wrażliwy na piękno otaczającego świata i muzykę, o rozległych zainteresowaniach, wyposażony w szeroki zakres wiadomości zaliczanych do kultury wysokiej. Uczeń nie tylko posiada wiedzę teoretyczną potrzebną do zabierania głosu w dyskusji o muzyce, lecz także będzie wiedział, jak korzystać z zasobów internetowych, stosując zasady prawa autorskiego. Po realizacji treści nauczania bez problemu określi znaczenie muzyki we współczesnym świecie, wskazując na jej interdyscyplinarny charakter i możliwości, wykraczające poza formalne ramy.

Jako człowiek odpowiedzialny, dokładny, rzetelny, systematyczny, o bogatym zasobie intelektualnym, potrafiący określić fundamenty swojego światopoglądu, samodzielnie będzie docierał do źródeł informacji o muzyce, formułował problemy i organizował własną pracę i określał swoją tożsamość artystyczną.

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

1. Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Właściwej realizacji treści nauczania służy ich przemyślany układ, dla którego założono propozycję godzin, w którym przewidziano czas zarówno na lekcje teoretyczne, jak i działania muzyczne uczniów. Zestawienie jednostek lekcyjnych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1: Propozycje liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych treści nauczania

Dział/epoka	Ilość godzin przewidywana na realizację
Prehistoria	2 godziny lekcyjne
Starożytność	12 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Średniowiecze	11 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Renesans	12 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Barok	38 godzin lekcyjnych (w tym 9 godzin na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Klasycyzm	22 godziny lekcyjne (w tym 6 godzin na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Romantyzm	61 godzin lekcyjnych (w tym 9 godzin na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Przełom XIX i XX w.	13 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Muzyka współczesna	47 godzin lekcyjnych (w tym 9 godzin na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Polscy twórcy współcześni	26 godzin lekcyjnych (w tym 3 godziny na analizę dzieła muzycznego i sprawdzian z omówieniem)
Muzyka we współczesnej kulturze	12 godzin lekcyjnych (w tym 8 godzin na analizę wybranych dzieł muzycznych)

Poza godzinami przeznaczonymi na realizację programu zaleca się wyjście lub wyjazd do instytucji zajmujących się upowszechnianiem muzyki, miejsc związanych z kulturą muzyczną, spotkanie z lokalnym twórcą muzycznym. Taką formę można w ramach korelacji przedmiotowej zorganizować w porozumieniu z innymi nauczycielami, zwłaszcza humanistycznymi i artystycznymi (język polski, historia, historia sztuki, plastyka), ale także wykorzystać je w preorientacji zawodowej i poznawaniu rynku pracy. Dokładnie współpraca międzyprzedmiotowa omówiona jest w punkcie 2. Wyjścia lub wycieczki zbiorowe (przeznaczone dla kilku klas), spotkanie w szkole z interesującym twórcą (instrumentalistą, wokalistą, kompozytorem czy

aranżerem) są niezwykle ważnym doświadczeniem dla uczniów. Jeżeli jest to możliwe, można zaprosić absolwenta szkoły, który ukończył lub nawet jest w trakcie studiów na Akademii Muzycznej. Miejscem zajęć może być pobliski dom kultury, klub muzyczny. Dzielenie się wrażeniami ze sposobu pracy i punktu widzenia absolwenta uatrakcyjni zajęcia. Tego typu wyjazdy oraz spotkania mogą być realizowane w ramach projektu edukacyjnego. Działania praktyczne można powiązać z uroczystościami szkolnymi, zorganizować wieczór muzyczny, wieczór poetycki. Wskazane jest także założenie w ramach uzupełnienia koła muzycznego, zespołu szkolnego, chóru lub innej formy działania na terenie szkoły, związanej z promowaniem własnej działalności artystycznej.

2. Proponowana literatura muzyczna

1. Bukofzer M., *Muzyka w epoce baroku*, Warszawa 1970.
2. Chomiński J., *Formy muzyczne*, tomy: *Pieśń, Opera i dramat. Małe formy instrumentalne, Wielkie formy wokalnoinstrumentalne, Wielkie formy instrumentalne*, Kraków 1987.
3. Chomiński J., Wilkowska-Chomińska K., *Historia muzyki polskiej*, cz. 1, Kraków 1995.
4. Chomiński J., Wilkowska-Chomińska K., *Historia muzyki*, cz. 2, Kraków 1996.
5. Einstein A., *Muzyka w epoce romantyzmu*, Kraków 1983.
6. *Encyklopedia muzyki PWN*, Chodkowski A. (red.), Warszawa 1995.
7. Gwizdalanka D., *Historia muzyki, Od antyku do opery barokowej*, cz. 1, Kraków 2005.
8. Gwizdalanka D., *Historia muzyki. Barok – Klasycyzm – Romantyzm*, cz. 2, Kraków 2006.
9. Kowalska M., *ABC historii muzyki*, Kraków 2006.
10. Landels J.G., *Muzyka starożytnej Grecji i Rzymu*, Kraków 2005.
11. *Mała encyklopedia muzyki*, Śledziński S. (red.), Warszawa 1960.
12. Michels U., *Atlas muzyki*, cz. 1 i 2, Warszawa 2002.
13. Morawska K., *Renesans (Historia muzyki polskiej)*, Warszawa 1994.
14. Morawski J., *Polska liryka muzyczna w średniowieczu*, Warszawa 1973.
15. Rogala J., *Muzyka polska XX wieku*, Kraków 2000.
16. Rudziński W., *Muzyka naszego stulecia*, Warszawa 1995.
17. *Słownik muzyków polskich*, Chomiński J. (red.), Kraków: t. I – 1964, t. II – 1967.
18. Szlagowska D., *Kultura muzyczna antyku*, Gdańsk 1996.
19. Szlagowska D., *Muzyka baroku*, Gdańsk 1998.
20. Śmiechowski B.U., *O muzyce najpiękniejszej ze sztuk*, Warszawa 1999.
21. Turska I., *Przewodnik baletowy*, Warszawa 1973.
22. Wozaczyńska M., *Muzyka renesansu*, Gdańsk 1996.
23. Wozaczyńska M., *Muzyka średniowiecza*, Gdańsk 1998.
24. Wójcik D., *ABC form muzycznych*, Kraków 1999.
25. Zieliński T.A., *Style, kierunki i twórcy muzyki XX wieku*, Warszawa 1980.

3. Korelacja międzyprzedmiotowa i kompetencje kluczowe

Program zawiera treści **interdyscyplinarne** oparte na myśleniu **holistycznym**, które całościowo uwzględnia wielopoziomowy odbiór rzeczywistości. Taki kierunek wytycza także *Mapa Drogowa UNESCO: Włączenie sztuki do nauczania innych przedmiotów – zwłaszcza w nauczaniu stopnia podstawowego – może być sposobem zapobiegania występującego w niektórych szkołach przeciążenia programu. Jednak nie będzie to skuteczne, jeśli równolegle nie będzie się nauczać przedmiotów z zakresu sztuki (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej, s. 11)*. Korelacja pomiędzy przedmiotami angażuje uczniów do pracy i pozwala na nawiązanie do treści i umiejętności, zdobytych we wcześniejszych etapach edukacyjnych, spiralości w odniesieniu do muzyki w szkole podstawowej w klasach IV–VII oraz muzyki w szkole ponadpodstawowej, wybieranej przez uczniów w klasie I. Dostrzeżenie związków z innymi przedmiotami służy dostrzeganiu związków i interdyscyplinarności pomiędzy przedmiotami, celowości działań edukacyjnych oraz pokonywaniu trudności i osiągnięciu sukcesu. Historia muzyki koreluje z wieloma przedmiotami: językiem polskim, filozofią, historią i historią sztuki czy plastyką. Łączą ją motywy literackie i malarskie. Istnieją analogie z językiem polskim obecne w związkach pomiędzy formami muzycznymi i literackimi, np. balladą, pieśnią, dramatem (operą), scenicznością dzieł, dekoracją plastyczną w teatrze itp. Ponadto na lekcjach języka polskiego uczniowie kształtują umiejętność formułowania wypowiedzi argumentacyjnej, zasad pisania felietonu, eseju, artykułu prasowego, które służą także mówieniu o muzyce i kulturze muzycznej. Z przedmiotami artystycznymi (plastyką i historią sztuki) korelacja obejmuje zagadnienia wzajemnych wpływów w zakresie kształtowania kierunków i stylów, np. impresjonizmu. Z historią istnieją powiązania z tłem epoki, wydarzeniami historycznymi, przemianami społeczno-gospodarczymi, mającymi związek z tematyką dzieł kompozytorów, wpływem na rozwój gatunków, np. mszy. Rozwój muzyki na przestrzeni dziejów związany jest często z podziałami terytorialnymi oraz geograficznymi. Niektóre formy muzyczne i ich tematyka mają bezpośredni związek z religią. Warto wskazać zależności pomiędzy historią muzyki a matematyką, obecne np. w zapisie neumicznym, kompozycji utworów muzycznych. Rola wartości społecznej i zagadnienia związane z kulturą europejską, narodową i lokalną oraz zagadnienia prawne związane z prawem, autorstwem i własnością intelektualną odwołują się do **wiedzy o społeczeństwie**. Działania oparte na korzystaniu z nowych technologii i nowoczesnych źródeł informacji internetowych oraz narzędzia ICT korelują z **informatyką**. Obcojęzyczne tytuły dzieł muzycznych służą zapamiętywaniu słów w danym **języku obcym**.

Interdyscyplinarność przyczynia się zatem do stworzenia spójnego obrazu poznawanych treści, a przenikanie się elementów należących do wielu przedmiotów bądź dyscyplin naukowych pozwala ujmować rzeczywistość jako całość, jednocześnie wykorzystując różne możliwości percepcji. Oparta na porównywaniu i rozszerzaniu wybranej tematyki z różnych przedmiotów, ułatwia pokonywanie trudności i przyczynia

się do sukcesu. Integracja kształcenia, korelacja przedmiotów wymaga współpracy nauczycieli i spójności działań edukacyjnych, czemu służy także ocenianie.

Interdyscyplinarność wielu dziedzin życia określają także kompetencje kluczowe, sprzyjające odpowiedniemu przygotowaniu do dorosłego życia oraz służące dalszej nauce i życiu zawodowemu. Duże znaczenie w kształtowaniu postaw ma komunikacja i współpraca w grupie, udział w projektach, które pomagają rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwiają stosowanie nietypowych rozwiązań podczas wykonywania zadań.

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji odnoszą się do wszystkich zagadnień teoretycznych omawianych na lekcjach historii muzyki. Są rozwijane podczas odbioru, interpretowania utworów, zagadnień związanych z kulturą muzyczną, twórczością artystów. Dotyczą także skutecznej komunikacji, wyrażania emocji, przekazywania treści w tworzonych pracach, argumentowaniu wypowiedzi, korzystania ze źródeł. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności** odnoszą się do interpretowania pojęć i wytworów jako kontekstów społecznych i kulturowych, w odniesieniu do epok, korelacji międzyprzedmiotowych, porozumiewania się w wielu obszarach. Należąca do grupy **kompetencji matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii kompetencja matematyczna** rozwijana jest podczas działania i opanowania umiejętności, planowania zadań projektowych, organizacji pracy. **Kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych** dotyczą wpływu położenia geograficznego na rozwój kultury muzycznej w danej epoce. **Kompetencje techniczne i inżynierskie** pozwalają na pełne i twórcze korzystanie z ICT, natomiast **kompetencje cyfrowe** odnoszą się do odpowiedzialności w korzystaniu z technologii cyfrowych, bezpieczeństwa, kwestii dotyczących własności intelektualnej. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się** dotyczą autorefleksji nad własnym zaangażowaniem w proces uczenia się, samokształcenie. Obejmują radzenie sobie w trudnych sytuacjach, pokonywanie barier, a także pracę w grupie, empatię. **Kompetencje obywatelskie** kształtowane są podczas poznawania dorobku twórczego różnych narodów. W czasie zajęć uczniowie poznają także wpływ życia politycznego w określonych epokach na kształtowanie się kultury narodowej, wzbogacają wiedzę na temat warunków rozwoju, wpływów państwa i Kościoła, konfliktów politycznych i gospodarczych oraz ich znaczenia dla rozwoju muzyki. Dzięki tej wiedzy posiadają umiejętność oceny wpływu wielu czynników kształtujących narodową wartość, a także będą potrafili określić własną tożsamość, powiązaną z najbliższym środowiskiem, Małą Ojczyzną, jak i w szerszym zakresie. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości** uczą kreatywności, wytrwałości oraz kształtują postawę opartą na odpowiedzialności, aby podejmowane działania były przydatne i służyły innym. **Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej** przede wszystkim odnoszą się do historii muzyki, dotyczą odbioru muzyki, interpretowania zjawisk w muzyce. Kompetencje kluczowe właściwe nauczaniu i uczeniu się kształtują postawy uczniów,

umożliwiających poruszanie się na rynku pracy, służą rozwijaniu cech przedsiębiorczości młodego pokolenia, wdrażają nowe technologie, uczą pracy w grupie i zespole.

4. Metody pracy na lekcjach historii muzyki

Metody pracy – wykorzystanie multimediów, portali internetowych oraz stosowanie form opisowych uczą myślenia przyczynowo-skutkowego, rozwijają wyobraźnię, pobudzają ciekawość ucznia i skłaniają go do autorefleksji, odnoszenia się do dzieł muzycznych i tekstów teoretycznych z historii muzyki kształtują postawę słuchacza i poszukiwacza, potrafiącego rozwiązywać problemy. Pobudzają ucznia do wyciągania odpowiednich wniosków, analizowania i łączenia faktów, rozwijają indywidualne zdolności i predyspozycje uczniów, różne rodzaje przyswajalności wiedzy. W celu zrealizowania zamierzonych celów i treści przedmiotu, w którym ważne jest mówienie o kulturze muzycznej, bezpośredni w niej udział i jej tworzenie, nie należy ograniczać się do stosowania jednej metody – zamierzony efekt daje łączenie metod tradycyjnych i aktywizujących, przy czym metody tradycyjne, takie jak **wykład informacyjny, opis, opowiadanie, prelekcja i pogadanka** powinny stanowić jedynie uzupełnienie i należy je łączyć z **metodami aktywizującymi**, które rozwijają myślenie twórcze, pozytywnie wpływają na współpracę i komunikację w grupie, organizowanie pracy własnej i innych, pobudzają do rozwijania zainteresowań, ułatwiają przyswajanie wiedzy, przyczyniają się do sukcesu. Ich stosowanie wpływa na wrażliwość i budowanie postaw, zaangażowanie, na co zwrócona została uwaga w badaniach UNESCO: *Bez zaangażowania emocjonalnego wszelkie działania, idee lub decyzje opierają się wyłącznie na podstawach racjonalnych. Moralne postępowanie, które stanowi fundament postawy obywatelskiej, wymaga zaangażowania emocjonalnego* (Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej, s. 311). Spośród wielu zostały wybrane te, które sprawdzą się zarówno w pracy z uczniem zdolnym, jak i z uczniem mającym trudności edukacyjno-wychowawcze. Szczególnie istotną rolę stanowią metody aktywizujące, gdyż rozwijają myślenie twórcze i umiejętność współpracy, gwarantują poczucie dyscypliny czasowej oraz możliwość organizowania własnej pracy i współtworzenia lekcji. W realizacji zamierzonych celów i treści przedmiotu o tak specyficznej formie, gdyż związanych ze słuchaniem, analizą i interpretacją muzyki, nie należy ograniczać do stosowania jednej metody. Dlatego w programie zostaną połączone **metody tradycyjne z nowatorskimi**. Stosowanie **metod aktywizujących** wpłynie na współpracę i komunikację w grupie, organizowanie pracy własnej i innych, pobudzenie do rozwijania zainteresowań, ułatwi przyswajanie wiedzy, przyczyni się do sukcesu. Program zakłada korzystanie podczas lekcji z metod aktywizujących:

- **metoda przypadków**, która jest szczególnie ważna podczas omawiania muzyki współczesnej, gdyż uczy wieloaspektowego widzenia problemu i stosowania różnych rozwiązań,
- **metoda projektu**, rozwijająca samodzielną i aktywną pracę uczniów oraz pozwalająca na stosowanie multimediiów,
- **metoda projektu** – jest czasochłonna i wymaga zaangażowania ze strony uczniów i nauczyciela; składa się z kilku etapów: przygotowania i planowania pracy, zbierania materiałów i opracowywania, prezentacji projektu na zajęciach szkolnych; uczniowie mogą pracować nad krótkimi projektami na temat, np. działalności szkół narodowych, funkcjonowania motywów muzycznych, przemian w formach muzycznych, wskazywania inspiracji w muzyce różnych epok; metoda rozwija samodzielność, pozwala na zastosowanie multimediiów (prezentacji, montażu filmowego, pokazu slajdów, utworzeniu klasowego bloga lub forum dyskusyjnego itp.),
- **portfolio**, dająca możliwość poszerzania i systematyzowania wiedzy i sprawdzająca dojrzałość ucznia w celu samodzielnej pracy, a jednocześnie stawiająca wysoko poprzeczkę, wymagając systematyczności i kreatywności; z metody można skorzystać podczas prezentowania form muzycznych, twórczości kompozytora i jego wielokierunkowych działań,
- **myślenie obrazami**, które rozwija umiejętność krytycznego myślenia i przetwarzania informacji zawartych w obrazach i schematach; skłania do refleksji nad motywami zawartymi w dziele, pobudza dociekliwość, skłania do krytycznej analizy, daje możliwość wymiany informacji pomiędzy uczniami; w historii muzyki może być przydatna podczas omawiania schematu orkiestry symfonicznej, podziału instrumentów,
- **metoda analizy materiału źródłowego**, wykorzystywana przez uczniów „poszukających” i ciekawych różnych rozwiązań oraz dająca możliwość wieloaspektowego widzenia problemu; stosować ją można podczas korzystania z artykułów muzycznych, recenzji dzieł muzycznych, utworów muzyki rozrywkowej,
- **burza mózgow** polega na zespołowym wytwarzaniu jak największej liczby pomysłów rozwiązania problemu podanego przez nauczyciela po uzasadnieniu zajęcia się tym problemem; po zebraniu pomysłów poddaje się je ocenie zespołu i wybiera najlepsze rozwiązanie problemu; można z niej korzystać podczas lekcji odwróconej lub w celu sporządzenia wniosków,
- **mapa myśli** (mapa mentalna) umożliwiającą tworzenie schematów dotyczących całej epoki, kierunku, twórczości kompozytora, cech formy muzycznej itp.,
- **linia czasu**, którą można sporządzić dla układu chronologicznego stylów, wydarzeń, etapów twórczości danego artysty,
- **burza mózgow**, pomocna w wytwarzaniu jak największej liczby pomysłów rozwiązania problemu,

- **drama**, polegająca na przyswajaniu treści kształcenia poprzez przeżycie, doświadczenie, zabawę; gra odbywa się bez prób czy scenariusza, zarazem uczniowie działają spontanicznie,
- **dyskusja**, pozwalająca na wymianę zdań i poglądów; polega na wymianie zdań, które są wyrazem poglądów na dany temat; problem można rozwiązywać wspólnie, odnosząc się do systemu wartości oraz uzupełniać wiedzę; może być wykorzystana w lekcjach poświęconych przemianom w stylu i jego ewolucji.

Aby właściwie korzystać z metod i umożliwić twórczą pracę, niezbędne jest zapewnienie właściwych warunków i wyposażenie pracowni w: muzyczną bibliotekę (nuty, śpiewniki, podręczniki, słowniki muzyczne, albumy, plansze dydaktyczne), fonotekę i filmotekę muzyczną (zapisy koncertów, nagrania video przedstawień operowych, operetki, recitalu, nagrania pieśni, piosenek, muzyki filmowej, utworów rozrywkowych, poezji śpiewanej); sprzęt informatyczny w postaci komputera, rzutnika i ekranu lub tablicy multimedialnej, sprzętu nagłaśniającego, a przede wszystkim instrumenty muzyczne, które podczas lekcji spełniać mogą rolę pokazową (budowa, brzmienie), a dla uczniów muzykujących służyć do rozwijania pasji. Warto, aby w pracowni lekcyjnej pojawiły się instrumenty należące do różnych grup, o ile na to pozwolą finanse szkoły: perkusyjne; strunowe, np. gitara, pianino; dęte, np. flet, a także elektrofony, np. syntezator, keyboard. Do ważnych pomocy należą także: tablica z pięciolinia, sprzęt rejestrujący dźwięk. Niezbędne są programy do rejestracji, przetwarzania i obróbki dźwięku. W przypadku możliwości szkoły dla uczniów o zamiłowaniu do muzykowania można powiększyć liczbę instrumentów i stworzyć pracownię lekcyjną połączoną z ministudium.

5. Techniki pracy

Techniki pracy służą właściwej organizacji pracy, ich dobór wpływa na proces edukacji i skuteczność nauczania i uczenia się. Uczeniu się od siebie, poznawaniu nietypowych rozwiązań, budowaniu relacji między uczniami służy technika **prac zespołowych**, która wyrabia postawy wzajemnej pomocy i wsparcia, zwłaszcza w czasie zadań wymagających rozwiązania problemu, w których istotną rolę pełni wymiana doświadczeń. Technika, która pozwala uczniom odnieść problem teoretyczny do codziennego życia oraz umiejscowić zagadnienie w otaczającej go rzeczywistości jest **odwoływanie się do doświadczeń**, wykorzystująca zasadę skojarzeń, prowadzących do właściwego odczytania problemu, np. inspiracji w muzyce, rozpoznawania zastosowanych rozwiązań formalnych w formach muzycznych. Podobną rolę pełni **technika poszukiwania wspólnych korzeni**, oparta na wyszukiwaniu zbliżonych cech odmiennych kultur. Dzięki temu uczniowie zrozumieją wpływ różnic międzykulturowych na style muzyczne, dostrzegą czynniki mające wpływ na ich

kształtowanie, odniosą się do wielu kontekstów, np. historycznego, politycznego, kulturowego, środowiskowego. W pracach zespołowych może być przydatna **technika uczenia się w sytuacjach konfliktowych**, która pozwala uczniom na zrozumienie różnic w poglądach i odnajdywania satysfakcjonującego dla obu stron rozwiązania. Uczy ona aktywnego słuchania innych, funkcjonowania w społeczeństwie wielokulturowym i na rynku pracy, kształtuje postawy wzajemnej tolerancji. Może być wykorzystana podczas zadań w grupie, zadań wymagających rozwiązania problemu, np. w poszukiwaniu cech muzyki charakterystycznych dla epoki, twórcy, kierunku, środowiska. Ze względu na etap nauczania i zmierzanie uczniów ku dorosłości ważną techniką jest **poszukiwanie scenariuszy przyszłości**, która sprzyja zrozumieniu przydatności zdobytej wiedzy i uzyskanych umiejętności do określenia przydatności różnych artystycznych działań na rynku pracy.

6. Nowatorskie narzędzia i środki na lekcjach historii muzyki

W programie zaproponowane zostały **środki dydaktyczne** oparte na teorii **Czesława Kupisiewicza** (Cz. Kupisiewicz, 2000), który dokonał ich podziału na: wzrokowe (m.in. przedmioty naturalne, modele, obrazy ruchome i nieruchome, schematy, symbole, diagramy), słuchowe (materiały i urządzenia zapewniające słuchanie), wzrokowo-słuchowe (odbiorniki telewizyjne, projektory, materiały audiowizualne), automatyzujące (podręczniki, maszyny dydaktyczne, przekazują uczniom informacje i wymagają od nich odpowiedzi na pytania, automatycznie w tym czasie się wyłączając oraz informując ucznia o trafności odpowiedzi). W celu osiągnięcia oczekiwanych efektów nauczania i właściwego przebiegu procesu uczenia się historii muzyki, należy łączyć różne rodzaje narzędzi i korzystać z nowatorskich metod, szczególnie przyjaznych uczniom pokolenia Z, określanym także generacją @, korzystanie z **ICT** jest im szczególnie bliskie. W nauczaniu sprawdzają się popularne serwisy **blogowe** (np. blogger.com, wordpress.com), służące wymianie poglądów, prezentacji własnego stanowiska wobec problemów podejmowanych w historii muzyki, zwłaszcza kierunkach współczesnych. Uczniowie mogą korzystać też z serwisów do **tworzenia witryn** (np. sites.google.com), prowadząc stronę na temat np. stylu muzycznego, własnych ciekawych zbiorów katalogowych z muzyką. Ciekawym rozwiązaniem może okazać się współpraca z platformą **Google Classroom** (platforma zdalnego nauczania) jako wspomagającą dydaktykę szkolną (każda szkoła publiczna może uzyskać do niej dostęp bezpłatnie i bezterminowo). Do tworzenia, edytowania i odtwarzania zapisów nutowych warto korzystać z **muzycznych programów edytorskich** (np. MuseScore), umożliwiających eksportowanie swoich zapisów do pliku tekstowego lub jako ilustracji. W pracy z projektem warto skorzystać z **WebQuest** – badawczej metody uczącej efektywnego korzystania ze źródeł informacji internetowej, opierającej się na analizie i syntezie. Ulubioną metodą uczniów jest **gamifikacja**, oparta na

mechanizmach stosowanych w grach, a ucząca właściwej współpracy i rywalizacji, mierzenia się z wyzwaniami na różnych poziomach trudności (szczególnie przydatna dla zróżnicowania potrzeb edukacyjnych). Utrwaleniu materiału i szybkiemu uczeniu się i zapamiętywaniu wiadomości sprzyjają **FLASHCARDS**, czyli dwustronne cyfrowe fiszki, oparte na zasadzie pytanie-odpowiedź (np. **ANKI**, **Memrize**, **Quizlet**). Przydatnym narzędziem w pracy nauczyciela jest witryna **KAHOOT!**, umożliwiająca pracę z wykorzystaniem smartfonów.

W świecie rozwijającej się technologii i narzędzi interaktywnych warto sięgnąć po popularne wśród młodzieży aplikacje na smartfony, np. wyszukiwarkę rozpoznawającą muzykę **Shazam**, szeroki wybór odtwarzaczy, aplikacje do słuchania muzyki online. Uczniów można zaciekawić, korzystając z zasobów strony Narodowego Instytutu Audiowizualnego (**NINATEKA**), na której znajdują się filmy, wywiady, materiały audio poświęcone muzyce koncertowej, poważnej, ludowej, popularnej oraz odniesienie do **Muzykoteki Szkolnej**. Pomocą w lekcjach muzyki mogą być kanały internetowe prezentujące koncerty na żywo lub ich nagrania, np.: **Opera Vision**, na których można oglądać transmisje na żywo z włączonymi napisami, dowiedzieć się o formie i konkretnych produkcjach, przeglądając bogatą bibliotekę cyfrową, znajdujące się tam artykuły, kanał filmowy **Filharmonii Narodowej**, prezentujący koncerty, cenne zasoby online oferuje **Program 2 Polskiego Radia**. Ciekawą formą jest organizowanie wyjść lub wyjazdów do kina na transmisje z **Metropolitan Opera** (opera), **Teatru Bolszoi** (balet) oraz **wizyt w szkołach** muzycznych I i II stopnia i Akademiach Muzycznych (w Warszawie Uniwersytet Muzyczny) w celu bezpośredniego kontaktu z brzmieniem instrumentów muzycznych, skorzystania z **wykładów** profesorów, np. na temat pracy orkiestry, dyrygenta, organizacji i pracy chóru, reżysera dźwięku, przybliżenie organizacji i działania studia. Podczas lekcji, w której uczniowie zapoznają się z budową i brzmieniem instrumentów, zaleca się skorzystanie ze strony <https://orkiestrownik.pl/>.

7. Formy pracy

W procesie nauczania i uczenia się nauczyciel organizuje lekcję, dobierając formy pracy, dostosowując je do możliwości i potrzeb uczniów i omawianych treści. Ze względu na liczbę uczestników rozróżnia się formy pracy: indywidualną, zbiorową, grupową. **Praca indywidualna** służy głównie utrwalaniu zagadnień przeprowadzonych podczas lekcji, a nie poszukiwaniu wiedzy. Jej celem jest kształtowanie u uczniów samodzielnego rozwiązywania problemów. Zaletą tej formy jest indywidualizowanie treści w zależności od poziomu rozwoju i możliwości ucznia, kontrolowanie tempa uczenia się oraz możliwość kontroli przebiegu i efektów pracy. Najczęściej korzysta się z niej podczas wprowadzania nowego materiału i samodzielnych zadań. **Praca w grupach** sprzyja wzajemnej wymianie informacji i spostrzeżeń. Forma ta sprzyja przełamywaniu

barier, uczy partnerstwa i odpowiedzialności, wspomaga tworzenie więzi między uczniami. Należy zwrócić uwagę na kontrolę czasu przeznaczanego na pracę i równe zaangażowanie uczniów. **Praca zespołowa** służy jednoczesnemu zaangażowaniu całej klasy poprzez np. zadawanie pytań, uzupełnianie przez uczniów w przypadku nawiązania do treści powracających, wyciąganie wniosków.

Zgodnie z ideami **edukacji włączającej** oraz **indywidualizacji**, stosowane w procesie nauczania metody i techniki pracy należy dostosować do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**. Dostosowaniu podlegają **formy i metody pracy**, stopień trudności zadań, ich typy, odpowiednio formułowane polecenia, dawanie możliwości ich wyboru przez ucznia. Indywidualizując pracę, nauczyciel powinien uwzględnić również różne rodzaje inteligencji. Howard Gardner (Gardner, 2009) wyróżnił ich 8 typów. Według psychologa uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **lingwistyczną** będzie uczyć się, słuchając, pisząc, czytając i dyskutując. Większą rolę pełnić będzie dla niego słowo pisane i mówione. Posiadanie dobrze rozwiniętej inteligencji **matematyczno-logicznej** będzie przejawiać się zdolnością do rozumienia i operowania abstrakcyjnymi symbolami, posługiwaniem się pojęciami czasu, miejsca, ilości, liczby oraz dostrzeganiem związków przyczynowo-skutkowych. Zdolności matematyczne będą sprzyjały formułowaniu hipotez i wniosków. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **wizualno-przestrzenną** będzie przejawiał zdolności do konstruowania oraz wymyślenia sytuacji przestrzennych, tworzeniu map pamięciowych, wykresów. Dobrze rozwinięta inteligencja **fizyczno-kinestetyczna** wpływa na odbiór wrażeń przez dotyk, ruch i kontakt fizyczny. Uczeń mający dobrze rozwiniętą inteligencję **muzyczną** będzie rozróżniał układy dźwięków i czerpał przyjemność z eksperymentowania z nimi, interesował się wszystkim, co dotyczy muzyki, poszukując własnych form i preferencji. Osoby o dobrze rozwiniętej inteligencji **interpersonalnej** łatwo nawiązują kontakt z innymi ludźmi, rozumiejąc ich poglądy, uczucia, dlatego preferują pracę w zespole. Uczeń o inteligencji **intrapersonalnej** to poszukujący odpowiedzi na trudne pytania filozoficzne, żyjący według zasad, mający wysoką automotywację, konsekwentny. Czerpie przyjemność z czasu poświęconego refleksji, chętnie sięga po lekturę, czasopisma, dzienniki. Będzie doskonałym recenzentem i chętnie podejmie głos w dyskusji. Uczeń posiadający dobrze rozwiniętą inteligencję **przyrodniczą** będzie szybciej przyswajając wiedzę powiązaną ze zjawiskami występującymi w naturze, rozpoznaje zjawiska kulturowe i świat poprzez pryzmat swojego otoczenia. Woli pracować na powietrzu, lubi wycieczki. Odpowiednie dla niego będą lekcje w nietypowych miejscach, np. w plenerze, wycieczki.

Dostosowywaniem objęci są uczniowie sprawiający problemy wychowawczo-dydaktyczne oraz mający problemy edukacyjne i zdolni. Na pracę z **uczniem, który sprawia problemy wychowawczo-dydaktyczne** wpływają: nadpobudliwość, dysleksja, obniżony poziom intelektualny, nieumiejętność pracy w grupie, problemy osobowościowe, nietypowa sytuacja rodzinna, ale również wybitne uzdolnienia. W zadaniach z takim uczniem należy jasno i zwięźle określić cele i wymagania

edukacyjne, przestrzegać wcześniej ustalonych reguł, stosować różne techniki i metody oraz pracować na ich mocnych stronach, dostrzegając pasje oraz nagradzając nawet drobne osiągnięcia. **Uczeń mający problemy edukacyjne** mimo wysiłku włożonego w pracę odnosi niepowodzenia, których przyczynami mogą być: brak zdolności, zły stan zdrowia, niski poziom samodzielności, brak zainteresowań, ale także czynniki społeczne i rodzinne, np. sytuacja materialna, liczebność rodziny, warunki bytowe, patologia w rodzinie. Zadaniem nauczyciela jest podjęcie działań zmierzających do zindywidualizowania procesu nauczania i dostosowanie wymagań do możliwości ucznia – wprowadzenie do zadań dodatkowych opisów, doprecyzowanie poleceń i stosowanie ćwiczeń angażujących wiele kanałów percepcji. Należy urozmaicać także metody pracy i korzystać z projektu, aby dać uczniowi szansę wykazania się umiejętnościami z innych dziedzin. Doskonałym rozwiązaniem jest pomoc koleżeńska, która uczy pracy grupowej i przynosi często zaskakujące efekty. Podstawową cechą **uczniów zdolnych** jest wyjątkowo sprawne funkcjonowanie w sferze poznawczej. Należy stymulować jego zdolności i umiejętności za pomocą technik i metod, służących kreatywnemu rozwiązywaniu problemu, zdiagnozować potrzeby i oczekiwania ucznia, wspólnie ustalić plan działania, a podczas lekcji przydzielać mu dodatkowe zadania i ćwiczenia. Dodatkowym sposobem konfrontacji swoich umiejętności może być dla ucznia udział w konkursach artystycznych, np. w Olimpiadzie Artystycznej.

Ważną rolę w **edukacji włączającej** pełni łamanie barier, dlatego należy zwrócić uwagę na elastyczność w realizacji treści programowych, wspieranie uczniów, współdziałając z całym zespołem klasowym oraz budując właściwe relacje interpersonalne. Ważne jest, aby rozwijać mocne strony uczniów, a kompensować słabe, diagnozować style uczenia się, monitorować osiągnięcia i poszukiwać przyczyny niepowodzenia.

VI. PROPOZYCJE OCENY POSTĘPÓW UCZNIĄ

Właściwe strategie oceniania wpływają na obiektywizm i skuteczność pracy. Ocena dostarcza informacji o efektach pracy i pozwala dostrzec mocne i słabe strony ucznia. Ocenianiu podlegają wiadomości i umiejętności: znajomość i rozumienie terminologii z zakresu historii muzyki, twórczości wybranych kompozytorów i wykonawców, chronologii i cech stylu muzycznego epok historycznych, szkół kompozytorskich oraz stosowanie posiadanej wiedzy do opisu i analizy wybranych zjawisk, umiejętność analizowania utworów muzycznych w kategoriach stylu, analizowanie tekstów źródłowych o muzyce; określanie powiązań, wpływów, różnic i podobieństw dzieł, form, technik kompozytorskich i wykonawczych, wskazywanie związków kultury muzycznej z innymi dziedzinami sztuki.

Sprawdzanie osiągnięć powinno odbywać się wielokierunkowo i systematycznie w formie **prac i zadań pisemnych** (zamkniętych i otwartych), w tym dłuższej wypowiedzi, np. wypracowaniu problemowym lub analizie dzieła muzycznego (także porównawczej) oraz **zadań ustnych** z kilku ostatnich lekcji, wypowiedzi w trakcie zajęć (indywidualnej lub grupowej). Ocenianiu bieżącemu podlegają także postawy i zaangażowanie, czyli aktywność podczas pracy na lekcji, przygotowanie do zajęć. Warto także nagradzać zadania ponadprogramowe oraz osiągnięcia w konkursach, olimpiadzie.

Podczas oceniania bieżącego powinny być jasno określone kryteria oparte na częstotliwości i rytmiczności, różnorodności (oceny za różne typy i formy zadań), jawności oceny (informowanie ucznia o sposobach sprawdzania i oceniania, warunkach wystawiania oceny semestralnej i rocznej) oraz różnicowaniu wymagań (zadania uwzględniające różne potrzeby i możliwości uczniów). W przypadku uczniów o **specjalnych potrzebach edukacyjnych** należy uwzględnić orzeczenie lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz własne wnioski, wynikające z pracy ucznia podczas zajęć lekcyjnych. Zamiast oceniać efekty pracy, należy wziąć pod uwagę przede wszystkim zaangażowanie i wkład włożony w wykonanie zadania, przygotowanie do lekcji.

Wymagania na poszczególne oceny:

- **ocenę celującą** otrzymuje uczeń, który biegle posługuje się wiadomościami, wykorzystuje opanowany materiał w sytuacjach problemowych, samodzielnie i twórczo rozwija swoje pasje i uzdolnienia, cechuje się aktywnością, formułuje bezbłędne i obszerne wypowiedzi, powołując się na źródła, także samodzielnie wyszukane informacje, proponuje nietypowe rozwiązania problemów; należy uwzględnić także aktywność ucznia w działaniach na rzecz szkoły, udział w konkursach muzycznych i olimpiadzie artystycznej z historii muzyki,

- **ocenę bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który w pełni opanował zakres wiedzy i umiejętności z przedmiotu, samodzielnie wykonuje powierzone zadania i potrafi korzystać z nich w sytuacjach problemowych, w pracy cechuje się systematycznością, dzieli się swoją wiedzą, jest aktywny podczas lekcji,
- **ocenę dobrą** otrzymuje uczeń, który opanował materiał w wystarczającym stopniu, a w wiedzy wykazuje się nieznacznymi brakami, samodzielnie lub z niewielką pomocą nauczyciela rozwiązuje typowe zadania, często jest aktywny podczas lekcji,
- **ocenę dostateczną** otrzymuje uczeń, który opanował podstawowe wiadomości z przedmiotu, rozwiązuje zadania o średnim stopniu trudności z pomocą nauczyciela, rzadko jest aktywny podczas lekcji,
- **ocenę dopuszczającą** otrzymuje uczeń, który ma braki w wiedzy i nie opanował w dostatecznym stopniu materiału, ale braki pozwalają na dalsze kształcenie, z pomocą nauczyciela wykonuje zadania o niewielki stopniu trudności,
- **ocenę niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie opanował podstawowych wiadomości i umiejętności, nie wykonuje prostych, elementarnych zadań, wykazuje się bierną postawą podczas zadań grupowych, nie pracuje podczas zajęć, ma lekceważący stosunek do przedmiotu.

Poza tradycyjnymi metodami oceniania w formie stopnia, zaleca się stosowanie **oceniania kształtującego**, które polega na udzielaniu informacji zwrotnej wspomagającej nauczanie i uczenie się – uczeń wyraźnie ma określone cele, czego się nauczyć. Służą temu jasno sformułowane cele z informacją o kryteriach sukcesu (**NaCoBeZU**). Nauczyciel ustala z uczniem kryteria, określa to, co będzie brał pod uwagę podczas oceniania, udziela informacji zwrotnej. Stosowanie oceniania kształtującego motywuje, angażuje i pozwala na bieżąco śledzić postępy w nauce, ułatwia pokonywanie trudności, kształtuje odpowiedzialność. Ocenianie kształtujące jest wymogiem w odniesieniu do uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, które wspiera i rozwija ucznia, uwzględnia jego autonomię oraz aktywność.

Ocenianie uczniów ze **specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** powinno bazować na jego mocnych stronach, motywować do pokonywania trudności w nauce. Oceniając pracę, nauczyciel powinien doceniać wysiłek włożony w jej wykonanie, motywować, wskazywać alternatywne sposoby zdobywania wiedzy i kształtowania umiejętności, a także wspierać w przekonaniu, że w wyniku podejmowania dodatkowych zadań, można poprawić swoje osiągnięcia i odnieść sukces. Ocenianie kształtujące wspomaga **ocena koleżeńska**, która zmniejsza rywalizację uczniów, kształtuje odpowiedzialność i uczy wyrażania sądów i opinii, a także sprawia, że uczniowie stają się bardziej odpowiedzialni i starają się sformułować wartościową informację zwrotną. Dzięki jej stosowaniu lepiej rozumieją, czego i po co się uczą, łatwiej przyznają się, że czegoś nie rozumieją i chętniej zadają pytania. Kształtowanie postaw odpowiedzialności, zaangażowania i poczucia własnej wartości, wzmacnia także stosowanie **samooceny**.

VII. SPOSOBY EWALUACJI PROGRAMU

Ewaluacja jest oceną czynności zaplanowanych przez nauczyciela podczas wdrażania programu oraz po jego zrealizowaniu. Zadaniem nauczyciela jest gromadzenie informacji na temat przebiegu realizacji programu nauczania oraz określenie, w jakim stopniu program zapewnił ich realizację. Dokonując **ewaluacji podsumowującej**, należy znaleźć odpowiedzi na pytania typu:

- czy zostały osiągnięte zakładane cele nauczania?
- w jakim stopniu zrealizowano założone cele?
- czy odpowiednio zostały dobrane metody nauczania?
- czy stosowane środki dydaktyczne były atrakcyjne?
- w jakim stopniu zostały zrealizowane osiągnięcia uczniów?
- w jakim stopniu zostały zaspokojone oczekiwania nauczycieli przedmiotów humanistycznych oraz rodziców?
- czy i w jakim stopniu wiedza i umiejętności zdobyte na lekcjach historii muzyki okazały się przydatne dla uczniów w życiu szkolnym i pozaszkolnym?
- czy umiejętności uzyskane w czasie lekcji przysłużyły się przydatności na rynku pracy?
- co sprzyjało, a co utrudniało realizację programu nauczania?
- jakie kroki należy przedsięwziąć w celu udoskonalenia procesu nauczania?

Odpowiedź na powyższe pytania może być dokonana na podstawie następujących narzędzi pomiarowych:

- arkusz obserwacyjny lekcji (określa zaangażowanie uczniów w realizację zadań),
- karty samooceny ucznia,
- karty obserwacji ucznia,
- karta obserwacji klasy,
- wywiad,
- ankieta przeprowadzana wśród uczniów, nauczycieli, rodziców,
- testy pomiarowe sprawdzające stan wiedzy i umiejętności uczniów,
- wyniki oceniania bieżącego, semestralnego i rocznego,
- sukcesy uczniów w konkursach i Olimpiadzie Artystycznej,
- wyniki egzaminu maturalnego z historii sztuki.

Hanna Komorowska (ORE, 2012) proponuje wiele modeli ewaluacji, np.: **model SWOT** określający mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia wynikające z realizacji programu, **model action research** sprawdzający skuteczność działań dydaktycznych i efektywność wykorzystanych metod, **model triangulacyjny** oceniający program z punktu widzenia kilku grup, np. z perspektywy ucznia, rodzica i nauczyciela.

Ważnym zadaniem nauczyciela jest wskazanie trudności w realizacji programu i szukanie możliwości ich wyeliminowania. Niezależnie od wybranej metody, wyniki ewaluacji oraz sporządzonych wniosków powinny zostać przedstawione i zaopiniowane przez radę pedagogiczną oraz posłużyć nauczycielowi do modyfikowania programu nauczania.

Kwestionariusz oceny dla nauczyciela – przed wdrożeniem programu

1. Czy autor programu powołał się na podstawę programową? TAK NIE
2. Czy w programie zawarte są informacje na temat etapu kształcenia, rodzaju szkoły i liczby godzin? TAK NIE
3. Czy w programie zostały zamieszczone cele kształcenia – wymagania ogólne? TAK NIE
4. Czy w programie zostały zawarte treści kształcenia? TAK NIE
5. Czy program rozszerza treści kształcenia zawarte w podstawie programowej TAK NIE
6. Jeśli tak, to o jakie treści?
.....
.....
.....
7. Czy program zawiera informacje o sposobie osiągnięcia celów? TAK NIE
8. Czy program zawiera informacje o sposobie i kryteriach oceniania? TAK NIE
9. Jeśli tak, to czy zawarte są w nich informacje o ocenianiu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? TAK NIE

Przykład ankiety ewaluacyjnej, kierowanej do uczniów:

Odpowiedz na pytania, zaznaczając właściwą skalę, w której cyfra 0 oznacza „NIE”, 1 – „RZADKO”, 2 – „CZĘSTO”, 3 – „ZAWSZE”

1. Czy chętnie uczestniczyłeś/aś w lekcjach historii muzyki? 0, 1, 2, 3.
2. Czy podczas lekcji były wykorzystywane nowoczesne technologie? 0, 1, 2, 3.
3. Czy odniosłeś/aś korzyści z uczestnictwa w lekcjach? 0, 1, 2, 3.
4. Czy treści były według Ciebie przekazane komunikatywnie i interesująco? 0, 1, 2, 3.
5. Czy forma prowadzenia zajęć była dla Ciebie interesująca? 0, 1, 2, 3.
6. Czy stosowane metody pracy pozwoliły Ci aktywnie uczestniczyć w lekcjach? 0, 1, 2, 3.
7. Czy miałeś/aś wpływ na stosowane podczas zajęć metody? 0, 1, 2, 3.
8. Czy podczas lekcji była łączona teoria z praktyką? 0, 1, 2, 3.
9. Czy atmosfera podczas lekcji była miła i zachęcała do pracy? 0, 1, 2, 3.
10. Czy Twoim zdaniem praca w zespole przyczyniła się do integracji klasy? 0, 1, 2, 3.
11. Czy podczas lekcji treści i metody były dostosowane do możliwości indywidualnych uczniów? 0, 1, 2, 3.
12. Czy korzystałeś/aś z nowoczesnych technologii komputerowych? 0, 1, 2, 3.
13. Czy w czasie zajęć mogłeś/aś samodzielnie podejmować decyzje? 0, 1, 2, 3.
14. Czy polecenia i zadania podczas lekcji były jasno określone? 0, 1, 2, 3.
15. Czy miałeś/aś możliwość udziału w zajęciach pozalekcyjnych? 0, 1, 2, 3.

BIBLIOGRAFIA

1. Gardner H., *Inteligencje wielorakie: nowe horyzonty w teorii i praktyce*, przeł. Andrzej Jankowski, Laurum, Warszawa 2009.
2. Kodály Z., *O edukacji muzycznej*, Pisma wybrane, red. Jankowska M., Akademia Muzyczna im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2002.
3. Komorowska H., *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005, s. 25.
4. Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa 2000, s. 110.
5. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1984, s. 65.
6. *Mapa drogowa UNESCO dla edukacji artystycznej*, s. 316.
7. Nałaskowski A., *Przestrzenie i miejsca szkoły*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2002.
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 09.08.2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591), art. 47 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10.06.2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28.03.2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z dnia 31.03.2017 r., poz. 703).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 03.08.2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.
12. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30.01.2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz.U. z 2018 r., poz. 467.
13. Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z 22.05.2018 r.
14. Żylińska M., *Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2013.
15. *Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, ORE, Warszawa 2012 (dostęp: 6.04.2019), http://www.bc.ore.edu.pl/Content/271/programy_nauczania_w_rzeczywistosci_szkolnej.pdf.

Tadeusz Banowski – nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół im. C.K. Norwida w Nowym Mieście Lubawskim z 15-letnim stażem, ekspert wiodący w zakresie przedmiotów artystycznych w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie, egzaminator z języka polskiego i historii sztuki. Autor programów nauczania do historii sztuki, historii muzyki, wiedzy o kulturze, nagrodzonych w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”. Autor publikacji *Język polski. Matura 2019. Testy i arkusze. Zakres podstawowy i rozszerzony* (wyd. Operon). Autor scenariuszy lekcji do przedmiotów humanistycznych i artystycznych dla Best Filmu, Legalnej Kultury, Wydawnictwa Operon, Nowych Horyzontów Edukacji Filmowej.